

Գևորգ Ավետիսյան
*Հայ-Ռուսական համալսարանի իրավունքի
տեսության և սահմանադրական
իրավունքի ամբիոնի հայցորդ*
Էլ. հասցե՝ gevorgavetisyan0@gmail.com
DOI: 10.53614/18294952-2026.1-43

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԵՐԻ ՆՈՐՄԵՐԻ ԿԻՐԱՌԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ. ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հետազոտության **առարկան** միջազգային իրավունքի նորմերի և ներպետական օրենսդրության փոխհարաբերության իրավական մեխանիզմներն են Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգում: Աշխատանքի **նպատակն** է վեր հանել միջազգային պայմանագրերի անմիջական կիրառելիության սահմանադրական նախապայմանները և դրանց գերակայության ապահովման առանձնահատկությունները՝ զուգահեռներ անցկացնելով օտարերկրյա պետությունների (ՌԴ, ԱՄՆ, Ֆրանսիա, Գերմանիա, Մեծ Բրիտանիա) իրավական համակարգերի հետ:

Հետազոտության **հիմնական դրույթները** փաստում են, որ Հայաստանի Հանրապետությունը որդեգրել է «բաց իրավակարգի մոնիստական» մոդել, որտեղ վավերացված պայմանագիրն ունի օրենքի նկատմամբ գերակայություն, սակայն ստորադասվում է Սահմանադրությանը: Հեղինակը հիմնավորում է, որ պայմանագրի արդյունավետ կիրառումը դատական պրակտիկայում հնարավոր է միայն երեք հիմնարար պայմանների՝ վավերացման, ուժի մեջ մտնելու և պաշտոնական հրապարակման միաժամանակյա առկայության դեպքում: Աշխատանքում առանձնակի ուշադրություն է դարձվում «ինքնաիրագործելի» նորմերի հայեցակարգին, որոնք թույլ են տալիս

միջազգային պարտավորությունները (հատկապես հարկային արտոնությունների և դատական իրավասության ոլորտներում) իրացնել առանց լրացուցիչ ներպետական ակտերի ընդունման:

Եզրահանգումներում փաստվում է, որ Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական վերահսկողության կանխարգելիչ մոդելը և «իրավական կամուրջների» առկայությունը երաշխավորում են միջազգային ստանդարտների ներդաշնակ ինտեգրումը ազգային արդարադատության համակարգում՝ բարձրացնելով պետության միջազգային վարկանիշն ու իրավական որոշակիության մակարդակը:

Հիմնաբաներ. միջազգային իրավունք, Սահմանադրություն, միջազգային պայմանագիր, վավերացում, գերակայություն, ինքնաիրագործելի նորմեր, իրավական որոշակիություն, հարկային արտոնություն:

Ներածություն

Իրավական գլոբալացման և միջազգային ինտեգրացիայի արդի փուլում պետությունների ազգային իրավական համակարգերի և միջազգային իրավունքի աղերսակցումը վերածվել է հայեցակարգային առաջնահերթության: Հայաստանի Հանրապետության պարագայում այս խնդրի հրատապությունը պայմանավորված է սահմանադրական գործընթացների դինամիկ զարգացումներով և ստանձնած միջազգային պարտավորությունների՝ հատկապես Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավական դիրքորոշումների և Եվրասիական տնտեսական միության շրջանակներում գործող նորմատիվ ակտերի ծավալային աճով:

ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի կարգավորումների տրամաբանության ներքո միջազգային պայմանագիրը դիտարկվում է որպես ներպետական իրավական համակարգի օրգանական տարր, ինչը թելադրում է դրա իրացման կառուցակարգերի և կիրառելիության պայմանների համալիր հետազոտման անհրաժեշտություն:

Միջազգային և ներպետական իրավունքի փոխհարաբերակցության, ինչպես նաև միջազգային պայմանագրերի կիրառելիության հիմնախնդիրները դասվում են իրավագիտության առավել հիմնարար և բազմաշերտ հարցերի թվին: Տեսական հարթությունում այս հարցի արմատները կապված են դասական մոնիստական և դուալիստական հայեցակարգերի հետ (մասնավորապես՝ Հ. Քելզեն, Լ. Օփենհայմ, Դ. Անցիլոտի, Շ. Ռուտո և այլք):

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունքի համակարգում միջազգային իրավունքի նորմերի ինկորպորացիայի և կոլիզիաների հաղթահարման կառուցակարգերն իրենց արտացոլումն են գտել հայ իրավագետների հետազոտություններում (մասնավորապես՝ Գ. Հարությունյան, Վ. Այվազյան, Ա. Ղամբարյան, Վ. Հովհաննիսյան, Գ. Ղարախանյան և այլք): Այդուհանդերձ, նախկինում կատարված ուսումնասիրությունների մեծ մասը կրում է ընդհանուր տեսական բնույթ կամ սահմանափակվում է Սահ-

մանադրության 5-րդ հոդվածի վերլուծությամբ՝ պատշաճ ուշադրություն չդարձնելով դատական պրակտիկայում նորմերի «ինքնաիրագործելիության» գործնական չափանիշներին և համեմատական-իրավական համատեքստում արդի ռեժիմների տրանսֆորմացիային: Սույն հետազոտությունը միտված է լրացնելու այս գիտական բացը՝ համադրելով սահմանադրական վերահսկողության կանխարգելիչ մոդելի առանձնահատկությունները կոնկրետ դատական պրակտիկայի մարտահրավերների հետ:

Սույն հետազոտության նպատակն է համակողմանիորեն վերլուծել Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում միջազգային իրավունքի նորմերի ներդրման (ինկորպորացիայի) և կիրառման իրավական հիմքերը, ինչպես նաև վեր հանել դրանց գործնական իրացման ընթացքում ծագող հիմնախնդիրները:

Նշված նպատակին հասնելու համար առաջադրվել են հետևյալ խնդիրները.

1. Համեմատական-իրավական համատեքստում վերլուծել միջազգային պայմանագրերի իրավական կարգավիճակը և կիրառելիության սահմանադրական մոդելները օտարերկրյա պետություններում (ՌԴ, ԱՄՆ, Ֆրանսիա, Գերմանիա, Մեծ Բրիտանիա) և ՀՀ-ում:
2. Բացահայտել ՀՀ իրավակարգում միջազգային պայմանագրերի նորմերի անմիջական կիրառելիության և «ինքնաիրագործելիության» (self-executing) ֆորմալ ու բովանդակային նախապայմանները:
3. Վեր հանել միջազգային և ներպետական նորմերի հնարավոր հակասությունների (կոլիզիաների) հաղթահարման սահմանադրական-իրավական մեխանիզմները և դատական պրակտիկայում առկա խնդիրները:
4. Ուսումնասիրել դատական մեկնաբանության սահմանները, Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումների դերը և միջազգային սովորույթային իրավունքի իրացման առանձնահատկությունները:

Մեթոդ

Հետազոտության ընթացքում առաջադրված խնդիրների լուծման և նպատակի իրագործման համար կիրառվել է ընդհանուր գիտական և մասնավոր իրավաբանական մեթոդների համակարգ: Համեմատական-իրավական (կոմպարատիվիստական) մեթոդը հանդիսանում է սույն աշխատանքի առանցքը, որի միջոցով զուգահեռներ են անցկացվել Հայաստանի Հանրապետության, Ռուսաստանի Դաշնության, ԱՄՆ-ի, Ֆրանսիայի և Գերմանիայի սահմանադրական մոդելների միջև՝ վեր հանելով միջազգային նորմերի ինկորպորացիայի «բաց» և «փակ» համակարգերի առավելություններն ու թերությունները:

Համակարգակառուցվածքային մեթոդի օգնությամբ միջազգային պայմանագրերը դիտարկվել են որպես ներպետական իրավական համակարգի օրգանական տարր, և վերլուծվել է դրանց տեղն ու դերը նորմատիվ իրավական ակտերի աստիճանակարգությունում (հիերարխիայում):

Ֆորմալ-դոգմատիկ (իրավաբանական) մեթոդը թույլ է տվել վերլուծել ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ, 6-րդ և 81-րդ հոդվածների, ինչպես նաև «Միջազգային պայմանագրերի մասին» ՀՀ օրենքի կոնկրետ իրավական ձևակերպումներն ու բովանդակությունը:

Գործառնական (ֆունկցիոնալ) մեթոդի կիրառմամբ ուսումնասիրվել է դատական իշխանության և Սահմանադրական դատարանի գործունեությունը՝ միջազգային պարտավորությունների անմիջական կիրառելիության և «ինքնաիրագործելիության» չափանիշները գործնականում բացահայտելու նպատակով:

Միջազգային պայմանագրերի ներպետական կիրառելիության սահմանադրական մոդելների համեմատական բնութագիրը

Միջազգային պայմանագրային նորմերի ներդնումը ներպետական իրավական համակարգեր և դրանց կիրառելիության աստիճանը ժամանակակից սահմանադրական իրավունքի առանցքային հիմնախնդիրներից են: Դասական իրավագիտության մեջ այս գործընթացը ավանդաբար բացատրվում է երկու հիմնական հայեցակարգերի՝ մոնիզմի և դուալիզմի տեսական հենքի միջոցով (Kelsen, 1967): Մասնավորապես, եթե մոնիստական տեսությունը միջազգային և ներպետական իրավակարգերը դիտարկում է որպես մեկ միասնական իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասեր, որտեղ միջազգային իրավունքն օժտված է բնական գերակայությամբ (սուպրեմատիայով) (Kelsen, 1967), ապա դուալիստական մոտեցումը պատմականորեն գերակայել է ընդհանուր իրավունքի համակարգ ունեցող երկրներում (օրինակ, Մեծ Բրիտանիան), ըստ որի՝ միջազգային պայմանագիրը չի կարող ինքնաբերաբար դառնալ ներպետական իրավունքի մաս, քանի դեռ խորհրդարանի կողմից չի ընդունվել հատուկ «ներպետականացման» կամ տրանսֆորմացիայի օրենսդրական ակտ:

Այնուամենայնիվ, արդի սահմանադրական զարգացումները հանգեցրել են այս դասական մոդելների էական տրանսֆորմացիային և փոխներթափանցմանը (Peters, 2021, էջ 283–301): Ժամանակակից պետությունները հաճախ կիրառում են «մոդեռնիզացված մոնիզմի» կամ «բաց իրավակարգերի» հայեցակարգը, որտեղ միջազգային պայմանագրերի անմիջական կիրառելիությունը սահմանափակվում է կոնկրետ սահմանադրական կարգավորումներով սահմանված նախապայմաններով (Peters, 2021, էջ 283–30): Օրինակ՝ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասը միջազգային պայմանագրերը հռչակում է «երկրի գերագույն իրավունք», ինչը տիպիկ մոնիստական ձևակերպում է: Սակայն ամերիկյան դատական պրակտիկայում դեռևս 19-րդ դարից՝ *Foster v. Neilson* գործով Գերագույն դատարանի նախադեպային որոշմամբ (Cartabia, 2008, էջ 19–44), ներդրվեց պայմանագրերի բաժանումը «ինքնաիրագործելի» և «ոչ ինքնաիրագործելի» տեսակների (Nguyen Quoc Dinh, Daillier, Pellet,

2002): Սա նշանակում է, որ ԱՄՆ-ում պայմանագրի կիրառելիության նյութական պայմանը դրա բովանդակային հստակությունն է, հակառակ դեպքում՝ պահանջվում է ընդունել լրացուցիչ օրենսդրական ակտ (American Law Institute, 1987):

Մոնիստական առավել լիբերալ և «բաց» մոդել է որդեգրել Ֆրանսիայի Հանրապետությունը: Ֆրանսիայի 1958 թ. Սահմանադրության 55-րդ հոդվածը սահմանում է, որ պատշաճորեն վավերացված և հրապարակված միջազգային պայմանագրերն ունեն օրենքներից բարձր իրավաբանական ուժ (République française, 1958): Սակայն ֆրանսիական սահմանադրական մոդելում պայմանագրի կիրառելիությունը պայմանավորված է խիստ կարևոր նախապայմանով՝ մյուս կողմից դրա կիրառման (փոխադարձության) սկզբունքով, ինչը ժամանակակից պրակտիկայում, երբեմն հանգեցնում է բարդ դատական ստուգումների ((Beaucillon, 2023): Ի հակադրություն դրան՝ Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Հիմնական օրենքի 25-րդ հոդվածը դաշնային իրավունքի բաղկացուցիչ մաս է հռչակում միջազգային հանրային իրավունքի ընդհանուր կանոնները (սովորույթները)՝ դրանց տալով օրենքից բարձր առավելություն (Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Սահմանադրություն, 1949), մինչդեռ միջազգային պայմանագրերի ներթափանցման համար 59-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ուժով պահանջվում է դաշնային խորհրդարանի հատուկ համաձայնությունը, ինչը ներպետականացման (տրանսֆորմացիայի) ընթացակարգային պայման է հանդիսանում (Giegerich, 2012):

Արդի փուլում միջազգային պարտավորությունների կատարման հայեցակարգային լրջագույն փոփոխություն տեղի ունեցավ Ռուսաստանի Դաշնությունում: Թեև ՌԴ Սահմանադրության 15-րդ հոդվածի 4-րդ մասը շարունակում է հռչակել, որ միջազգային իրավունքի համանվագ սկզբունքներն ու պայմանագրերը ռուսական իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են (Конституция Российской Федерации, 2020), 2020 թվականի սահմանադրական փոփոխություններով ներդրվեց պարտավորությունների իրացման ակնհայտ «ընտրովի» (ինքնիշխանական) մոտեցումը (Тиунов, 2016):

Այսպես, ՌԴ Սահմանադրության 79-րդ հոդվածի նոր խմբագրությամբ և 125-րդ հոդվածի լրացումներով սահմանվեց, որ միջազգային մարմինների կամ դատարանների որոշումները ենթակա չեն կատարման ՌԴ-ում, եթե ՌԴ Սահմանադրական դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ դրանք հակասում են ՌԴ սահմանադրական կարգի հիմունքներին (Конституция Российской Федерации, 2020):

Հիշյալ մեխանիզմը հանդիսանում է այսպես կոչված «վերահսկիչ սահմանների» տեսության ծայրահեղ դրսևորում, որտեղ պետությունը սեփական սահմանադրական ինքնիշխանությունը պաշտպանելու պատրվակով ֆիլտրում է միջազգային իրավունքի ազդեցությունը ներպետական տիրույթում (Palombella, 2022):

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական մոդելը, համեմատվելով նշված օտարերկրյա համակարգերի հետ, դասվում է ընդգծված «բաց» և միջազգային իրավունքի նկատմամբ «բարյացակամ» մոդելների շարքին (Այվազյան և այլք, 2016): ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով՝ վավերացված միջազգային պայմանագրերը հանդիսանում են իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս, իսկ օրենքների հետ հակասության դեպքում կիրառվում են պայմանագրերի նորմերը (Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 2015):

Ի տարբերություն ՌԴ-ի կամ Ֆրանսիայի, որտեղ սահմանադրական հետագա վերահսկողության կամ փոխադարձության ստուգման միջոցով կարող է կասեցվել պայմանագրի գործողությունը, Հայաստանի Հանրապետությունում գործում է Սահմանադրական դատարանի կողմից միջազգային պայմանագրի պարտադիր նախնական հսկողության ինստիտուտը (Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Այս կանխարգելիչ (պրեվենտիվ) մեխանիզմը երաշխավորում է, որ ՀՀ իրավակարգ կարող են մուտք գործել միայն Սահմանադրությանը համապատասխանող պայմանագրեր, ինչը բացառում է հետագայում ներպետական և միջազգային նորմերի բխումը և ապահովում է կիրառելիության կայուն ֆորմալ պայմաններ:

Պետության սահմանադրական իրավունքի համակարգում «բացությունը» բնութագրում է, թե ներպետական համակարգն ինչ աստիճանի է պատրաստ ընդունելու, ինտեգրելու և անմիջականորեն կիրառելու միջազգային իրավունքի նորմերը՝ առանց դրանց էությունը ներպետական իրավական համակարգում անհրաժեշտ փոփոխություններ կատարելու (Peters, 2021, էջ 283-301): Հայաստանի Հանրապետության 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրությունը, հատկապես, որդեգրել է ընդգծված լիբերալ մոտեցում՝ իրավական համակարգը դասելով միջազգային իրավունքի նկատմամբ առավել բաց և ընկալունակ համակարգերի շարքին (Այվազյան և այլք, 2016): Այս «բացության» իրավական հենքը կանխորոշված է ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասով, որը սահմանում է, որ Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերը իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Ավելին, սույն ձևակերպմամբ սահմանադիրը հստակորեն մերժել է դասական դուալիզմի կոշտ կանոնները՝ ընտրելով մոնիստական այնպիսի կառուցակարգ, որտեղ պայմանագիրը վավերացվելուց և ուժի մեջ մտնելուց հետո ինքնաբերաբար ներառվում է ներպետական իրավական տիրույթ:

Այնուամենայնիվ, ՀՀ իրավակարգում «բացությունը» հարաբերական է և ունի հստակ ընդգծված սահմանադրական սահմաններ: Այդ սահմաններն արտահայտվում են նորմատիվ իրավական ակտերի աստիճանակարգությունում (հիերարխիայում) միջազգային պայմանագրերի զբաղեցրած տեղով: Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ

մասի երկրորդ նախադասությունը հստակեցնում է կիրառելիության առաջնահերթության պայմանը. եթե վավերացված միջազգային պայմանագրում սահմանվում են այլ նորմեր, քան նախատեսված են օրենքներով, ապա կիրառվում են պայմանագրի նորմերը:

Այսպիսով, Հայաստանի Հանրապետությունում միջազգային պայմանագրերն օժտված են օրենքների նկատմամբ գերակայությամբ: Միննույն ժամանակ, նույն հոդվածի համաձայն՝ Սահմանադրությանը հակասող միջազգային պայմանագրերը չեն կարող վավերացվել: Սա նշանակում է, որ Սահմանադրությունը պահպանում է իր բացարձակ իրավաբանական գերակայությունը թե՛ ներպետական օրենքների, և թե՛ միջազգային պարտավորությունների նկատմամբ (սահմանադրական սուպրեմատիա), ինչը համահունչ է եվրոպական իրավական ժամանակակից զարգացումներին (Palombella, 2022):

ՀՀ սահմանադրական իրավակարգի «բացությունը» ևս մեկ յուրահատուկ ու առաջադեմ դրսևորում է ամրագրված Սահմանադրության 81-րդ հոդվածում: Ըստ այդ նորմի՝ մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների ու ազատությունների վերաբերյալ Սահմանադրության դրույթները մեկնաբանելիս հաշվի է առնվում ՀՀ վավերացրած՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող մարմինների պրակտիկան: Այս դրույթն ուղղակիորեն պարտավորեցնում է իրավակիրառողին, հատկապես ընդհանուր իրավասության դատարաններին, իրենց որոշումներում կիրառել, օրինակ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (ՄԻԵԴ) նախադեպային իրավունքը: Սա արդեն ոչ միայն պայմանագրի տեքստի ֆորմալ ներմուծում է, այլև դրա դինամիկ միջազգային մեկնաբանության «սահմանադրականացում», ինչը կոչված է ապահովելու մարդու իրավունքների պաշտպանության միասնական եվրոպական չափանիշները Հայաստանի Հանրապետությունում:

Զնայած սահմանադրական մակարդակով հռչակված այս բարձր «բացությանը», իրավակիրառ պրակտիկայում դեռևս առկա է զգալի դիսոնանս: Ինչպես նշվում է մասնագիտական գրականության մեջ, հայաստանյան դատական համակարգը հաճախ ցուցաբերում է «թաքնված դուալիզմ» կամ օրենսդրական կենտրոնամետություն, երբ դատավորները, խուսափելով միջազգային պայմանագրի նորմի անմիջական կիրառումից, նախապատվությունը տալիս են տեղական օրենսգրքերի ավելի կոնկրետ, բայց, երբեմն միջազգային պարտավորություններին հակասող ձևակերպումներին, այն դեպքում, որ տվյալ խնդիրը ուղղակիորեն կապված է «իրավական որոշակիության» սկզբունքի և «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքում միջազգային պայմանագրերի իրավական ուժի հստակեցման ֆորմալ պայմանների թերի կարգավորման հետ (Միջազգային պայմանագրերի մասին ՀՀ օրենք, 2018, մարտի 23; Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենք, 2018, մարտի 21):

Հետևաբար, ՀՀ իրավակարգի սահմանադրական «բացությունը» լիարժեք իրացնելու և գործնականում կիրառելիության պայմանները ապահովելու համար անհրաժեշտ է կատարելագործել դատական մեկնաբանության և օրենսդրական համակարգման ընթացակարգերը:

Միջազգային պայմանագրերի կիրառելիության ֆորմալ (ընթացակարգային) պայմանները

Միջազգային պայմանագրի նորմերի ներպետական կիրառելիության առաջնային և անկյունաքարային ֆորմալ պայմանը դրա իրավական վավերականությունն է և սահմանված կարգով ուժի մեջ մտնելը թե՛ միջազգային, և թե՛ սահմանադրական իրավունքի տիրույթներում (Վիեննայի կոնվենցիա Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին, 1969): Վիեննայի 1969 թ. «Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին» կոնվենցիայի 26-րդ հոդվածով ամրագրված *pacta sunt servanda* (պայմանագրերը պետք է կատարվեն) հիմնարար սկզբունքը ենթադրում է, որ պետությունը պարտավոր է բարեխղճորեն կատարել միայն ուժի մեջ մտած պայմանագրերը: Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավակարգում, համաձայն «Միջազգային պայմանագրերի մասին» ՀՀ օրենքի, պայմանագրի ուժի մեջ մտնելու և դրա նորմերի կիրառելիության ընթացակարգը բաղկացած է փոխկապակցված մի քանի փուլերից, որոնց թվում առանցքային ֆիլտրող և կանխարգելիչ դերակատարում ունի նախնական սահմանադրական վերահսկողությունը (Միջազգային պայմանագրերի մասին ՀՀ օրենք, 2018, մարտի 23):

ՀՀ Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը սահմանված կարգով որոշում է Սահմանադրությանը վավերացման ենթակա միջազգային պայմանագրում ամրագրված պարտավորությունների համապատասխանությունը: Այս ինստիտուտը հանդիսանում է կանխարգելիչ (պրեվենտիվ) սահմանադրական վերահսկողության դասական օրինակ: Դրա հիմնական նպատակն է կանխել Սահմանադրությանը հակասող միջազգային նորմերի ներթափանցումը ՀՀ իրավական համակարգ: Սահմանադիրը 169-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանել է, որ միջազգային պայմանագրերի հարցով Սահմանադրական դատարան կարող է դիմել միայն Կառավարությունը: Ուշագրավ է, որ նախնական վերահսկողության փուլում Սահմանադրական դատարանի դերը բացարձակ կանխորոշիչ է. Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասի ուժով՝ Սահմանադրությանը հակասող միջազգային պայմանագրերը չեն կարող վավերացվել, հետևաբար՝ նաև ուժի մեջ մտնել կամ կիրառվել ՀՀ տարածքում: Սա ապահովում է ներպետական իրավակարգի կայունությունն ու պաշտպանում Սահմանադրության գերակայությունը (Palombella, 2022):

Կանխարգելիչ սահմանադրական վերահսկողության և պայմանագրերի կիրառելիության պայմանների գնահատման համատեքստում հա-

յեցակարգային շրջադարձային նշանակություն ունի Սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի մարտի 24-ի ՍԴՈ-1680 որոշումը՝ «1998 թվականի հուլիսի 17-ին ստորագրված՝ Միջազգային քրեական դատարանի Հռոմի կանոնադրությունում (Ստատուտ) ամրագրված պարտավորությունների՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով»։ Այս գործի քննության շրջանակներում Սահմանադրական դատարանը բախվեց իրավական բարդ խնդրի, քանի որ դեռևս 2004 թվականին (ՍԴՈ-502 որոշմամբ) նույն պայմանագիրը ճանաչվել էր Սահմանադրությանը հակասող։ Սակայն, հաշվի առնելով 2005 և 2015 թթ. սահմանադրական փոփոխությունները, Սահմանադրական դատարանն՝ իր ՍԴՈ-1680 որոշմամբ արձանագրեց, որ Հռոմի կանոնադրությամբ ստանձնվող պարտավորությունները համապատասխանում են ՀՀ Սահմանադրությանը։

Այս նորագույն նախադեպը ցույց է տալիս, որ Սահմանադրական դատարանը միջազգային պայմանագրերի վավերականությունն ու կիրառելիության պայմանները գնահատելիս չի ցուցաբերում ստատիկ մոտեցում, այլ դիտարկում է դրանք սահմանադրական իրավունքի դիմանկ զարգացման և պետության միջազգային պատասխանատվության լույսի ներքո։ ՍԴՈ-1680 որոշման մեջ Դատարանն ընդգծեց, որ միջազգային քրեական արդարադատությանը միանալը բխում է Սահմանադրության 13-րդ հոդվածով ամրագրված՝ միջազգային իրավունքի հիման վրա բոլոր պետությունների հետ բարիդրացիական, փոխշահավետ հարաբերություններ հաստատելու արտաքին քաղաքականության նպատակներից։

Այսպիսով, նախնական սահմանադրական վերահսկողությունը Հայաստանի Հանրապետությունում հանդիսանում է այն իրավական կառուցակարգը, որը մի կողմից երաշխավորում է պետության կողմից ստանձնվող միջազգային պարտավորությունների լեգիտիմությունն ու վավերականությունը, իսկ մյուս կողմից՝ կանխում է իրավական համակարգի ներքին հակասությունները։

Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1680 որոշումը ակնառու կերպով ապացուցեց, որ նախնական վերահսկողությունը հանդիսանում է կամուրջ միջազգային և ներպետական իրավունքի միջև՝ կանխորոշելով պայմանագրի նորմերի հետագա անմիջական կիրառելիության բովանդակային նախապայմանները դատական իշխանության մարմինների կողմից։

Միջազգային պայմանագրի նորմերի ներպետական կիրառելիության հաջորդ պարտադիր ֆորմալ պայմանը դրա պաշտոնական հրապարակումն է (promulgation/official publication)։ Իրավագիտության մեջ հայտնի կանոն է, որ ոչ ոք չի կարող պարտավորեցվել կատարել մի իրավական նորմ, որը պատշաճ կերպով չի հրապարակվել և հասանելի չէ հանրությանը։ Այս հիմնարար պահանջն ուղղակիորեն բխում է սահմանադրական իրավունքի գլխավոր սկզբունքներից մեկից՝ իրավական

որոշակիությունից:

Միաժամանակ, Սահմանադրության 6-րդ հոդվածի 5-րդ մասը սահմանում է, որ. «Նորմատիվ իրավական ակտերը ուժի մեջ են մտնում միայն պաշտոնական հրապարակումից հետո: Չհրապարակված իրավական ակտերը իրավաբանական ուժ չունեն»: Այստեղից, քանի որ վավերացված միջազգային պայմանագրերը հանդիսանում են ՀՀ իրավական համակարգի բաղկացուցիչ մաս (5-րդ հոդվածի 3-րդ մաս), ուստի դրանց նկատմամբ պաշտոնական հրապարակման սահմանադրական պահանջը տարածվում է անվերապահորեն:

«Միջազգային պայմանագրերի մասին» ՀՀ օրենքի և «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի համակարգային վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ միջազգային պայմանագիրը Հայաստանի Հանրապետությունում հրապարակվում է «Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագրում» (հատուկ թողարկմամբ)՝ ուժի մեջ մտնելուց հետո հնարավորինս սեղմ ժամկետներում (Միջազգային պայմանագրերի մասին ՀՀ օրենք, 2018, մարտի 23; Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենք, 2018, մարտի 21): Պաշտոնական հրապարակումը հանդիսանում է այն ընթացակարգային նախապայմանը, որից հետո միայն ընդհանուր իրավասության դատարանները և այլ իրավակիրառ մարմինները ձեռք են բերում պայմանագրի նորմերին հղում կատարելու և դրանք կոնկրետ վեճեր լուծելիս օգտագործելու իրավական հնարավորություն: Չհրապարակված պայմանագիրը, անգամ եթե այն վավերացվել է Ազգային ժողովի կողմից, չի կարող առաջացնել իրավական հետևանքներ ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար (Այվազյան և այլք, 2016):

Այս ֆորմալ պայմանի իրացման հետ սերտորեն կապված է մեկ այլ՝ բովանդակային առումով կենսական հիմնախնդիր, որն է օտարալեզու պայմանագրերի հայերեն թարգմանության հավաստիությունն ու ճշգրտությունը: Միջազգային պայմանագրերը հաճախ կնքվում են մեկ կամ մի քանի օտար լեզուներով (անգլերեն, ֆրանսերեն, ռուսերեն և այլն), որոնք Վիեննայի 1969 թ. կոնվենցիայի 85-րդ հոդվածի ուժով հանդիսանում են հավասարազոր (աուտենտիկ) տեքստեր (Վիեննայի կոնվենցիա Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին, 1969): Հայաստանի Հանրապետությունում պայմանագիրը պաշտոնապես հրապարակվում է հայերեն թարգմանությամբ՝ կից ներկայացնելով նաև բնօրինակ լեզվով տեքստը (Միջազգային պայմանագրերի մասին ՀՀ օրենք, 2018, մարտի 23): Սակայն, ինչպես նկատվում է իրավակիրառ պրակտիկայում, թարգմանական տարբերակումներն ու սխալները հաճախ խեղաթյուրում են միջազգային նորմի իրական բովանդակությունը՝ հանգեցնելով դատական սխալների:

Իրավաբանական տերմինաբանության սխալ թարգմանությունը, օրինակ՝ անգլո-սաքսոնական իրավունքի հատուկ հասկացությունների մեխանիկական կամ տառացի թարգմանությունը հայերեն, խաթա-

րում է իրավական որոշակիության սկզբունքը: Երբ դատավորը կամ փաստաբանը բախվում է միջազգային նորմի հայերեն անորոշ կամ սխալ ձևակերպմանը, նա կամ հրաժարվում է կիրառել այդ նորմը (ցուցաբերելով օրենսդրական կենտրոնամետություն), կամ կիրառում է այն սխալ իրավաբանական տրամաբանությամբ: Այս խնդիրը հաղթահարելու համար միջազգային պրակտիկայում ընդունված է այն կանոնը, որ թարգմանական անձշտությունների կամ տարածական մեկնաբանությունների դեպքում իրավակիրառողը պարտավոր է դիմել պայմանագրի աուտենտիկ (բնօրինակ) լեզվով տեքստի վերլուծությանը (Վիեննայի կոնվենցիա Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին, 1969; Nguyen Quoc Dinh, Daillier, Pellet, 2002):

Հետևաբար, պաշտոնական հրապարակումը չպետք է դիտարկվի որպես զուտ տեխնիկական-կազմակերպչական ակտ: Այն իրավական որոշակիության և միջազգային պարտավորությունների արդյունավետ ներպետականացման կենսական նախապայմանն է: Պայմանագրերի կիրառելիության այս ֆորմալ պայմանի լիարժեք ապահովումը պահանջում է ոչ միայն ժամանակին հրապարակում «Պաշտոնական տեղեկագրում», այլև թարգմանական բարձր մասնագիտական վերահսկողության իրականացում, որպեսզի հայերեն տեքստը կատարելապես արտացոլի միջազգային իրավունքի սուբյեկտների իրական կամքն ու իրավական տրամաբանությունը:

Միջազգային պայմանագրերի կիրառելիության բովանդակային (նյութական) պայմանները և դրանց դատական իրացումը

Եթե պաշտոնական հրապարակումն ու վավերացումը հանդիսանում են միջազգային պայմանագրի կիրառելիության արտաքին (ֆորմալ) նախապայմանները, ապա նորմերի «**ինքնաիրագործելիությունը**» և բովանդակային հստակությունը կազմում են դրա ներքին (նյութական) պայմանը (American Law Institute, 1987): Իրավագիտության և դատական պրակտիկայի համար սա ամենագործնական հարցն է, քանի որ հենց այս չափանիշների հիման վրա է դատավորը որոշում՝ կարո՞ղ է արդյոք տվյալ պայմանագրային նորմը միանգամից և անմիջականորեն կիրառել կոնկրետ գործ քննելիս և դրանով լուծել անձանց միջև ծագած վեճը, թե՞ պետք է սպասել, մինչև օրենսդիր մարմինն ընդունի համապատասխան ներպետական օրենք (Peters, 2021, էջ 283-301):

Միջազգային պայմանագրի նորմը ճանաչվում է ինքնաիրագործելի (անմիջականորեն կիրառելի), եթե այն միաժամանակ բավարարում է երկու հիմնական չափանիշի՝ **իրավաբանական հստակության և սուբյեկտիվ իրավունքներ սահմանելու ունակության պահանջները** (Kelsen, 1967):

Առաջին չափանիշը (հստակություն և կոնկրետություն) ենթադրում է, որ նորմի ձևակերպումը պետք է լինի բավարար չափով որոշակի և ամբողջական, որպեսզի իրավակիրառողից (դատավորից)

չպահանջվի լրացուցիչ հայեցողություն կամ օրենսդրական կոնկրետացում (Nguyen Quoc Dinh et al., 2002, 16): Եթե նորմն ունի ընդհանուր, հռչակագրային կամ ուղենշային բնույթ (օրինակ՝ «պետությունները պարտավորվում են ձեռնարկել անհրաժեշտ միջոցներ աղքատությունը նվազեցնելու համար»), ապա այն ոչ ինքնաիրագործելի է և չի կարող դրվել դատական որոշման հիմքում:

Երկրորդ չափանիշը (իրավունքների և պարտականությունների սահմանում) պահանջում է, որ նորմն ուղղված լինի ուղղակիորեն ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց և սահմանի հստակ սուբյեկտիվ իրավունքներ, որոնք անձը կարող է դատական կարգով պաշտպանել (American Law Institute, 1987):

Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ Ամերիկյան և եվրոպական իրավական դոկտրիններում, որոնք արտացոլված են իրավական տարբեր աղբյուրներում, որտեղ նորմի բնույթի որոշումը վերապահված է բացառապես դատարաններին (Foster v. Neilson, 1829; Giegerich, 2012, էջ 1121–1140): Այսպես, օրինակ, դատավորը, կիրառելով տեքստուալ և գործառնական մեկնաբանության մեթոդները, պարտավոր է պարզել պայմանագրի կողմերի իրական կամքը՝ արդյո՞ք նրանք ցանկացել են ստեղծել անմիջականորեն իրագործելի իրավունքներ, թե՞ պարտավորություն են սահմանել միայն պետության համար (Վիեննայի կոնվենցիա Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին, 1969; American Law Institute, 1987): Մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային կոնվենցիաները (օրինակ՝ ՄԻԵԿ-ը) իրենց բնույթով գրեթե միշտ համարվում են ինքնաիրագործելի, քանի որ դրանցում ամրագրված արգելքներն ու իրավունքները (օրինակ՝ խոշտանգումների արգելքը, արդար դատաքննության իրավունքը) ձևակերպված են որպես հստակ և անմիջականորեն գործող կանոններ (Palombella, 2022):

Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգում այս հարցը տեսականորեն լուծված է հոգուտ միջազգային իրավունքի բացության, սակայն օրենսդրական մակարդակով առկա է որոշակի բաց: «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքը պատշաճորեն չի տարանջատում միջազգային պայմանագրերի ինքնաիրագործելի և ոչ ինքնաիրագործելի նորմերի կիրառման իրավական ռեժիմները (Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենք, 2018, մարտի 21): Դրա հետևանքով, դատավորները հաճախ խուսափում են անմիջականորեն կիրառել անգամ այն պայմանագրերը, որոնք լիովին հստակ են ու կոնկրետ: Նրանք սպասում են, որ տվյալ հարցով փոփոխություն կատարվի ՀՀ քաղաքացիական կամ քրեական օրենսգրքերում, ինչը հանգեցնում է միջազգային պարտավորությունների թերի կատարման և իրավական վակուումի առաջացման:

Այսպիսով, միջազգային պայմանագրի նորմի «ինքնաիրագործելիության» ճիշտ գնահատումը դատավորի կողմից հանդիսանում է միջազգային պայմանագրի նորմերի **բովանդակային (նյութական) պայ-**

մանի իրացման առանցքը: Որպեսզի ապահովվի պայմանագրերի անմիջական կիրառելիությունը, իրավակիրառ պրակտիկան պետք է հրաժարվի այն կանխավարկածից, որ ցանկացած պայմանագրի համար պարտադիր է ներպետական օրենքի գոյությունը, և ակտիվորեն կիրառի միջազգային իրավունքում ընդունված հստակության ու սուբյեկտիվ իրավունքների սահմանման վերոշարադրյալ չափանիշները:

Հայաստանի Հանրապետության դատական համակարգում միջազգային պայմանագրերի նորմերի գործնական իրացման ամենալուրջ խոչընդոտներից մեկը իրավակիրառողների շրջանում արմատացած «օրենսդրական կենտրոնամետություն» երևույթն է: Լինելով մայրցամաքային (ռոմանագերմանական) իրավական ընտանիքին պատկանող պետություն՝ դատավորների իրավագիտակցությունն ավանդաբար կառուցված է տեղական օրենսգրքերի և օրենքների կոշտ նախապատվության վրա (Այվազյան և այլք, 2016): Չնայած սահմանադրական մակարդակով ամրագրված այն պայմանին, որ վավերացված պայմանագրերն ունեն գերակայություն օրենքների նկատմամբ, գործնականում ընդհանուր իրավասության դատարանները հաճախ խուսափում են միջազգային նորմի անմիջական կիրառումից, եթե այն դեռևս «արտացոլված» կամ տրանսֆորմացված չէ ներպետական օրենսդրական ակտերում (Միջազգային պայմանագրերի մասին ՀՀ օրենք, 2018, մարտի 23; Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենք, 2018, մարտի 21):

Այս հոգեբանական և մասնագիտական կաղապարի հաղթահարման արդյունավետ միջազգային գործիքներից է **«միջազգային իրավունքին համապատասխանող (միջազգային իրավունքի լույսի ներքո) մեկնաբանման սկզբունքը»** (Cartabia, 2000, էջ 57–78; Palombella, 2022, էջ 915–938): Այս սկզբունքը, որը լայնորեն կիրառվում է եվրոպական երկրների սահմանադրական դատարանների կողմից, սահմանում է, որ եթե ներպետական օրենքի այս կամ այն դրույթը երկիմաստ է կամ թույլ է տալիս տարբեր իրավական մեկնաբանություններ, դատավորը պարտավոր է ընտրել այնպիսի նշանակություն, որն առավելագույնս համահունչ է պետության ստանձնած միջազգային պայմանագրային պարտավորությունների բովանդակությանն ու նպատակին (Giegerich, 2012, էջ 1121–1140; Palombella, 2022, էջ 915–938): Այսպիսով, դատական մեկնաբանությունը հանդես է գալիս որպես յուրօրինակ իրավական կամուրջ, որը թույլ է տալիս համադրել ներպետական օրենսդրությունը միջազգային չափանիշների հետ՝ առանց օրենքը հակասահմանադրական կամ անվավեր ճանաչելու ընթացակարգերին դիմելու (Peters, 2021, էջ 283–301):

ՀՀ իրավական համակարգում այս սկզբունքի ներդրման և օրենսդրական կենտրոնամետության հաղթահարման համար կարևորագույն նշանակություն ունի Սահմանադրության 81-րդ հոդվածի ֆունկցիոնալ պոտենցիալը:

Ինչպես նշվեց, մարդու հիմնական իրավունքների վերաբերյալ Սահմանադրության դրույթները մեկնաբանելիս միջազգային մարմին-

ների (օրինակ՝ ՄԻԵԴ-ի) պրակտիկան հաշվի առնելու պահանջը հանդիսանում է պայմանագրի արդյունավետ կիրառելիության բովանդակային պայման: Դատավորը չի կարող սահմանափակվել միայն տեղական օրենսգրքի տառացի ընթերցմամբ. նա պարտավոր է օրենսգրքի նորմը «ֆիլտրել» ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումների պրիզմայով (Այվազյան և այլք, 2016):

Դա թույլ է տալիս խուսափել պետության միջազգային պատասխանատվությունից և ապահովում է մարդու իրավունքների պաշտպանության սահմանադրական երաշխիքների կենսագործումը:

Օրենսդրական կենտրոնամետության դրսևորումները հաճախ պայմանավորված են նաև դատական իշխանության ներսում առկա կառուցակարգային վախերով: Դատավորները մտավախություն ունեն, որ միջազգային պայմանագրի նորմի անմիջական կիրառումը (հատկապես, երբ այն հակասում է ներպետական օրենքին) կարող է վերադաս դատական ատյանների կողմից դիտարկվել որպես նյութական իրավունքի խախտում և հանգեցնել դատական ակտի բեկանմանը: Այս խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ է, որ ՀՀ Վճռաբեկ դատարանը և Բարձրագույն դատական խորհուրդը ձևավորեն հստակ ուղենիշներ, որոնցով կխրախուսվի միջազգային պայմանագրերի անմիջական և համապատասխանող մեկնաբանությունը ընդհանուր իրավասության դատարանների կողմից:

Ամփոփելով՝ օրենսդրական կենտրոնամետության հաղթահարումը ոչ թե տեսական, այլ խիստ գործնական հրամայական է, որն ուղղակիորեն ազդում է հողվածի վերնագրում նշված **կիրառելիության պայմանների** արդյունավետության վրա: Միջազգային իրավունքին համապատասխանող մեկնաբանման սկզբունքի ակտիվ կիրառումը թույլ կտա հայաստանյան դատական համակարգին ձեռք բերել անհրաժեշտ ձկունություն, դուրս գալ զուտ նկարագրական իրավակիրառությունից և ապահովել միջազգային ու սահմանադրական իրավունքի նորմերի ներդաշնակ ու համակարգային գործողության Հայաստանի Հանրապետությունում:

Եզրակացություն

Հետազոտության շրջանակներում իրականացված համեմատական-իրավական վերլուծության, սահմանադրական զարգացումների և դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքում անհրաժեշտ է կատարել հետևյալ եզրահանգումներ.

1. Սահմանադրական մոդելների տրանսֆորմացիայի համատեքստում ժամանակակից սահմանադրական իրավունքում դասական մոնիզմի և դուալիզմի սահմանագիծը էականորեն աղարտվել է: Աշխարհում առաջատար դիրք է զբաղեցնում «բաց իրավակարգերի» հայեցակարգը, որտեղ միջազգային պայմանագրերի ներպետական կիրառելիությունը պայմանավորված է սահմանադրական հստակ ֆիլտրերով (օրինակ՝ ԱՄՆ-ում՝ նոր-

մերի ինքնաիրագործելիությամբ, Ֆրանսիայում՝ փոխադարձությամբ, իսկ ՌԴ-ում 2020 թ. բարեփոխումներից հետո՝ սահմանադրական կարգի հիմունքներին համապատասխանության «ընտրովի» ստուգմամբ):

2. ՀՀ իրավակարգի սահմանադրական «բացության» տեսանկյունից Հայաստանի Հանրապետությունը որդեգրել է միջազգային իրավունքի նկատմամբ ընդգծված բարյացակամ և բաց մոնիստական մոդել: Սահմանադրության 5-րդ, 6-րդ և 81-րդ հոդվածների համակարգային կապը երաշխավորում է վավերացված պայմանագրերի գերակայությունը օրենքների նկատմամբ և պարտավորեցնում է ներպետական նորմերը մեկնաբանել միջազգային իրավական պրակտիկայի լույսի ներքո:

3. Կիրառելիության ֆորմալ պայմանների կարևորության առումով միջազգային պայմանագրի անմիջական իրացման առաջնային ֆորմալ պայմանները դրանց իրավական վավերականությունը, պատշաճ պաշտոնական հրապարակումն ու թարգմանական կատարյալ հավաստիությունն են: ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից իրականացվող պարտադիր նախնական վերահսկողությունը (ինչի վերջին ակնառու դրսևորումը ՄԴՌ-1680 որոշումն էր) հանդիսանում է արդյունավետ կանխարգելիչ (պրեվենտիվ) պայման, որը բացառում է Սահմանադրությանը հակասող միջազգային նորմերի մուտքը ներպետական իրավական համակարգ:

4. Օրենսդրական կենտրոնամետության խնդրի շրջանակում, չնայած լիբերալ սահմանադրական կարգավորումներին, ՀՀ իրավակիրառ պրակտիկայում դեռևս առկա է «թաքնված դուալիզմ», երբ ընդհանուր իրավասության դատարանները հաճախ խուսափում են պայմանագրերի անմիջական կիրառումից՝ պատճառաբանելով ներպետական կոնկրետ օրենսդրական ակտի բացակայությունը: Սա արդյունք է դատական համակարգում նորմերի «ինքնաիրագործելիության» (self-executing) բովանդակային չափանիշների թերի ընկալման և կառուցակարգային երաշխիքների պակասի:

Միաժամանակ, հետազոտման առարկա հիմնախնդիրները լուծելու և միջազգային պայմանագրերի կիրառելիության պայմանների գործնական արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով առաջարկվում է.

1. «Ինքնաիրագործելիության» չափանիշների մասով, առաջարկվում է «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 38.1-ին հոդվածում (կամ միջազգային պայմանագրերի իրավական ուժը սահմանող բաժնում) ավելացնել նոր դրույթ հետևյալ բովանդակությամբ.

«Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերի նորմերը դատարանների և այլ իրավակիրառ մարմինների կողմից կիրառվում են անմիջականորեն (ինքնաիրագործելի նորմեր), եթե դրանք իրենց բովանդակությամբ հստակ են, որոշակի, չեն պահանջում լրացուցիչ ներպետական օրենսդրական ակտի ընդունում և ուղղակիորեն սահմանում են ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց սուբյեկտիվ իրավունքներ ու պարտականություններ»:

2. «Միջազգային իրավունքին համապատասխանող մեկնաբանում» սկզբունքի ամրագրման տեսանկյունից՝ ներպետական դատարաններում

արմատացած օրենսդրական կենտրոնամետությունը հաղթահարելու համար անհրաժեշտ է «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի՝ ակտերի մեկնաբանմանը վերաբերող 41-րդ հոդվածը լրացնել նոր մասով.

«Հայաստանի Հանրապետության օրենքների և այլ նորմատիվ իրավական ակտերի դրույթները մեկնաբանելիս և կիրառելիս դրանց պետք է տրվի այնպիսի նշանակություն, որն առավելագույնս համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած միջազգային պայմանագրերի նպատակներին և բովանդակությանը (միջազգային իրավունքի լույսի ներքո մեկնաբանման սկզբունք)»:

3. Թարգմանական որակի և մատչելիության ապահովման շրջանակում. կիրառելիության ֆորմալ պայմանների (իրավական որոշակիության) իրացման համար անհրաժեշտ է վերանայել «Միջազգային պայմանագրերի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված պաշտոնական թարգմանության կարգը: Առաջարկվում է ներդնել ՀՀ արտաքին գործերի նախարարության և ՀՀ արդարադատության նախարարության համատեղ **իրավաբանական-թարգմանական փորձագիտական հանձնաժողով**, որը կբացառի տերմինաբանական սխալների հրապարակումը «Պաշտոնական տեղեկագրում»:

4. Դատական ուղենիշների ձևավորման համատեքստում ՀՀ Վճռաբեկ դատարանին՝ իր նախադեպային որոշումների միջոցով, և ՀՀ Բարձրագույն դատական խորհրդին (Արդարադատության ակադեմիայի վերապատրաստման ծրագրերի շրջանակներում)՝ առաջարկվում է ձևավորել հստակ մեթոդական ուղեցույցներ ընդհանուր իրավասության դատարանների դատավորների համար: Ուղեցույցը պետք է հստակեցնի, որ միջազգային պայմանագրի անմիջական կիրառումը դատավորի պարտականությունն է, այլ ոչ թե հայեցողությունը, և պայմանագրի հիման վրա կայացված հիմնավորված որոշումը չի կարող դիտարկվել որպես ներպետական օրենքի սխալ կիրառում կամ կարգապահական պատասխանատվության հիմք:

Օգտագործված գրականության ցանկ

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետություն: (1949, մայիսի 23): *Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Հիմնական օրենք (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland)*: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք. *Գիրք առաջին*. (2016). Պատասխանատու խմբագիր՝ Ի.գ.դ., պրոֆեսոր Այվազյան, Ն. Ա., եր.: Տիգրան Մեծ հրատարակություն:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն. (ընդունվել է՝ 1995թ. հուլիսի 5-ին՝ 2005թ. նոյեմբերի 27-ի և 2015թ. դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով): ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2023 թվականի մարտի 24-ի ՍԴՈ-1680 որոշումը:

Ղարախանյան, Գ. Հ. (2002). *Միջազգային իրավունք* (ուսումնական ձեռնարկ). Երևան. *Միջազգային պայմանագրերի մասին ՀՀ օրենք*. (2018, մարտի 23): ՀՕ-213-Ն: ARLIS ՀՀ իրավական տեղեկատվական համակարգ <https://www.arlis.am/hy/acts/120816> *Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին ՀՀ օրենք*. (2018, մարտի 21): ՀՕ-180-Ն: ARLIS

- Հայաստանի Հանրապետության իրավական տեղեկատվական համակարգ
<https://www.arlis.am/hy/acts/218697>
- Վիեննայի կոնվենցիա «Միջազգային պայմանագրերի իրավունքի մասին»: (1969, մայիսի 23): *United Nations Treaty Series*, 1155, 331. <https://treaties.un.org/>
- Российская Федерация. (2020). Конституция Российской Федерации (с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 01.07.2020). Официальный интернет-портал правовой информации. <http://publication.pravo.gov.ru/>
- Тиунов, О. И. (2016). Международное право и конституционное правосудие: проблемы взаимодействия. *Журнал российского права*, (1), 14–25.
- American Law Institute. (1987). *Restatement (Third) of the Foreign Relations Law of the United States* (Vol. 1). American Law Institute Publishers.
- Beaucillon, C. (2023). The condition of reciprocity in French constitutional practice regarding international treaties. *French Yearbook of International Law*, 59, 145–168.
- Cartabia, M. (2000). The Italian Constitutional Court and international law. *European Constitutional Law Review*, 16(1), 57–78.
- Cartabia, M. (2008). The relationship between the Italian legal system and the European Union: Counter-limits doctrine. *Italian Journal of Public Law*, 1, 19–44.
- Foster v. Neilson, 27 U.S. (2 Pet.) 253 (1829) (ԱՄՆ Գերագույն դատարանի նախադեպային որոշում):
- Giegerich, T. (2012). The German constitution and international law. In M. Rosenfeld & A. Sajó (Eds.), *The Oxford handbook of comparative constitutional law* (pp. 1121–1140). Oxford University Press.
- Kelsen H., *Pure Theory of Law*, University of California Press, 1967.
- Nguyen Quoc, D., Daillier, P., & Pellet, A. (2002). *Droit international public* (7e éd.). Paris, L.G.D.J.
- Palombella, G. (2022). Sovereignty and counter-limits: The constitutional limits to international law revisited. *International Journal of Constitutional Law*, 20(3), 915–938.
- Peters A., The Refinement of Monism: International Law in Domestic Legal Orders. *Leiden Journal of International Law*, 2021, Vol. 34, No. 2, 283–301.
- République française. (1958, October 4). *Constitution de la République française du 4 octobre 1958*. Légifrance. <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORF-TEXT000000571356>

Геворг Аветисян

Соискатель кафедры теории права и конституционного права

Российско-Армянского университета

Эл. адрес: gevorgavetisyan0@gmail.com

УСЛОВИЯ ПРИМЕНЕНИЯ НОРМ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ В СИСТЕМЕ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

Объектом исследования являются правовые механизмы взаимоотношений норм международного права и внутреннего законодательства в правовом порядке Республики Армения. Цель работы — выявить конституционные предпосылки прямого применения международных договоров и особенности обеспечения их верховенства, проводя параллели с правовыми системами иностранных государств (РФ, США, Франция, Германия, Великобритания).

Основные положения исследования подтверждают, что Республика Армения приняла «монистическую модель открытого правового порядка», в которой ратифицированный договор имеет приоритет над законом, но подчиняется Конституции. Автор обосновывает, что эффективное применение договора в судебной практике возможно только при одновременном наличии трех фундаментальных условий: ратификации, вступления в силу и официального опубликования. Особое внимание в работе уделяется концепции «самоисполняемых» норм, которые позволяют реализовывать международные обязательства (особенно в сферах налоговых льгот и судебной юрисдикции) без принятия дополнительных внутренних актов.

В выводах констатируется, что превентивная модель конституционного контроля Республики Армения и наличие «правовых мостов» гарантируют гармоничную интеграцию международных стандартов в национальную систему правосудия, повышая международный рейтинг государства и уровень правовой определенности.

Ключевые слова: Международное право, Конституция, международный договор, ратификация, верховенство, самоисполняемые нормы, правовая определенность, налоговая льгота, подсудность.

Gevorg Avetisyan*Ph.D. student at Chair of Theory of Law and Constitutional Law,
Russian-Armenian University**E-mail: gevorgavetisyan0@gmail.com*

CONDITIONS OF APPLICABILITY OF NORMS OF INTERNATIONAL TREATIES IN THE SYSTEM OF CONSTITUTIONAL LAW: COMPARA- TIVE LEGAL ANALYSIS

The object of the research is the legal mechanisms of the relationship between international law norms and domestic legislation within the legal order of the Republic of Armenia. The objective of the work is to identify the constitutional prerequisites for the direct applicability of international treaties and the peculiarities of ensuring their primacy, drawing parallels with the legal systems of foreign states (Russia, USA, France, Germany, Great Britain).

The main tenets of the research confirm that the Republic of Armenia has adopted a “monistic model of an open legal order,” where a ratified treaty takes precedence over the law but remains subordinate to the Constitution. The author argues that the effective application of a treaty in judicial practice is possible only with the simultaneous presence of three fundamental conditions: ratification, entry into force, and official publication. Particular attention is paid to the concept of “self-executing” norms, which allow for the implementation of international obligations (especially in the areas of tax exemptions and judicial jurisdiction) without the adoption of additional domestic acts.

The conclusions state that the preventive model of constitutional review in the Republic of Armenia and the presence of “legal bridges” guarantee the harmonious integration of international standards into the national justice system, thereby enhancing the state’s international standing and the level of legal certainty.

Key words: International law, Constitution, international treaty, ratification, primacy, self-executing norms, legal certainty, tax exemption, jurisdiction.

Հոդվածը խմբագրություն է ներկայացվել՝ 2026թ. փետրվարի 3-ին:

Հոդվածը հանձնվել է գրախոսման՝ 2026թ. փետրվարի 6-ին:

Հոդվածն ընդունվել է տպագրության՝ 2026թ. ապրիլի 29-ին: